KORTINFO FRA DNAK **7-2006**
Den norske Atlanterhavskomité

Nettverkskrigen må revolusjonere krigens rett

Av John Berg, forsvarsanalytiker

Den nettverkbaserte, digitale krigføringens teknologi produserer store mengder elektronisk dokumentasjon som kan brukes som bevismateriale ved mistanke om krigsforbrytelser. Den elektroniske dokumentasjonen kan løfte krigsforbryterprosesser, både nasjonale prosesser og internasjonale, opp på et hittil ukjent nivå og inn i fremtiden. Forutsetningen er at nasjonale og internasjonale instanser bygger opp den nødvendige kompetanse og at rettsregler og praksis utvikles i takt med den teknologiske og operative utviklingen. Innen sivil rettspraksis skjer en slik utvikling kontinuerlig, med bruken av DNA-bevis som det mest slående eksempel på hvordan forskning og ny teknologi gir rettsstaten nye muligheter. Foreløpig er det vanskelig å se tegn til noen slik prosess vedrørende krigens rett.

Nettverkskrigens dokumentasjon omfatter ikke bare data fra sensorer (radarer, varmesøkende kameraer etc) som brukes av fly, helikoptere og væpnede UAVer (førerløse droner) ved presisjonsangrep mot bakkemål. Vi har innen rekkevidde teknologi som gjør det mulig å dokumentere hvert enkelt skudd som avfyres fra en fotsoldats gevær, så sant soldaten tilhører en makt som har forpliktet seg til en ny epokes rettsregler. Dette åpner for å sitte i FNs hovedkvarter i New York og motta rop om hjelp via mobiltelefon eller internett fra en landsby i et område der det foregår eksempelvis en anerkjent internasjonal operasjon, søke opp hvilken avdeling som opererer i landsbyen og gå inn på soldatenes geværer og avsløre eventuelle ugjerninger, eller falske anklager eller provokasjoner.

Så lenge krigens rettsregler og rettsinstansenes kompetanse sakker akterut i forhold til denne rivende teknologiske utviklingen, blir det faktisk den anklagede part som vil kunne utnytte elektronisk dokumentasjon til sin fordel. Utdrag vil kunne presenteres, krysssklippes og manipuleres, uten at rettsinstanser vil kunne ta kontroll over prosessen. Krigens rett svekkes således i dag ikke bare ved at den sakker akterut, men også ved at teknologien i stadig økende grad vil kunne brukes aktivt mot bestrebelser på rettshåndhevelse.

Krigen i Midt-Østen

Krigen i Midt-Østen i juli-august 2006 illustrerer hvilket misforhold som er oppstått mellom teknologiske muligheter og internasjonale reaksjoner. Israels kritikere og det internasjonale samfunn utnyttet ikke det elektroniske bevismateriale som foreligger om bombingen og kamphandlingene, og kunne heller ikke utnytte det fordi kompetanse og aksepterte rettsregler ikke finnes. Det er vel ikke å overdrive å hevde at man ikke en gang var seg problemstillingen bevisst.

Men i Israel foreligger i dag en enorm elektronisk dokumentasjon på praktisk talt hvert eneste bombe- og granatnedslag, med data om hvordan mål ble klassifisert eller feilklassifisert med hensyn til Hizbollah tilstedeværelse, sivile i umiddelbar nærhet, og valg av våpentype, faktisk nedslag og virkning. Dette har israelerne brukt i sine løpende, interne situasjonsanalyser under og like etter kampene, og de bruker det i sine etteranalyser for å vurdere de samlede resultatene, og til å videreutvikle taktikk og operasjonsprosedyrer og utvikle nye våpen.

Hvis en tidsmessig rettsorden hadde eksistert, og Israel hadde vært del av denne rettsordenen, ville dette materialet kunne gjort det mulig eksempelvis å gå inn i landsbyen Qana, FN-posisjonen i Khiam der fire FN-observatører ble drept, i byen Tyre eller bydelen Ashrafiyeh i Beirut, og foreta åstedsbefaring fra ruin til ruin, fra nedslag til nedslag, med elektronisk dokumentasjon på medbragte bærbare pc'er. I den grad Israel har rett i at målene ble valgt etter rettmessige avveininger av trussel i form av

Hizbollah tilstedeværelse og intensjoner opp mot risikoen for å ramme sivile, og at bombingen i blant annet Qana og Khiam skyldtes mangelfull dokumentasjon, ville dette meget langt på vei kunne blitt underbygget med elektroniske data. I den grad den israelske prosedyren ikke ville klart å godtgjøre dette, ville det ha foreligget grunnlag for domfellelse.

Rules of Engagement (RoE)

Eksempelet belyser også hvordan en tidsmessig rettsorden for krigshandlinger vil kunne virke begrensende og forebyggende når krig først bryter ut. Operasjonenes Rules of Engagement (RoE), handlingsreglene der spørsmålet om det er grunnlag for å skyte eller om det ikke kan skytes står sentralt, vil bli sterkt påvirket. Sivile vil kunne få rettsbeskyttelse i en helt annen grad enn de har i dag.

Krigen i Midt-Østen i 2006 illustrerer også hvordan en tidsmessig rettsorden, på plass og anerkjent forut for konfliktsituasjonen, kunne ha påvirket de israelske vurderingene av om krig var formålstjenlig, i hvert fall i det omfang og med den intensitet Libanon måtte gjennomleve.

Liten utvikling

Allerede i 1940 var britiske jagerfly utstyrt med kameraer som filmet det de skjøt på. Filmene ble nøye gransket for å kunne fastslå resultatene. De resultater som er nedfelt i norsk krigshistorie som oppnådd av norske kampfly i RAF i 1941-45 er dokumentert og analysert på denne måten. Men britene synes aldri å ha utnyttet slikt materiale i noen rettslig gransking, kanskje med unntak av enkelte tilfeller der britiske fly skjøt på sine egne. I Nürnberg-prosessene ble film og stillbilder brukt som supplement til dokumenter og vitneutsagn, men siden annen verdenskrig har det ikke vært noen nevneverdig utvikling.

Under Gulfkrigen i 1991 viste koalisjonen frem spektakulære opptak av bakkemål som ble truffet av presisjonsvåpen, med andre ord nettopp den form for elektronisk dokumentasjon som en tidsmessig rettsorden kan utnytte. Den gangen oppfattet media presisjonsvåpnene som en revolusjon, til tross for at våpnene som ble brukt skilte seg lite fra de første presisjonsvåpnene som ble anvendt mot slutten av krigen i Vietnam. Etter få dager mente media at det var en sensasjon at ikke alle presisjonsvåpnene traff, til tross for at også dette var vel kjent gjennom åpne kilder flere år forut for Gulfkrigen. Det internasjonale samfunn var åpenbart ikke modent for noen analyse av den begynnende informasjonsalderens krigføring.

Heller ikke i årene som fulgte synes FN, NATO eller andre å ha erkjent i særlig grad hvordan den nye, nettverkbaserte og etter hvert digitaliserte krigføringen produserer elektronisk bevismateriale som kunne ha revolusjonert krigens rettsregler i Afghanistan såvel som i Irak og nå i Libanon. Det meget omfattende og langsiktige arbeidet som ligger og venter burde nok ha startet da NATO-fly bombet en flyktningekolonne på traktorer, som ble tatt for å være serbiske styrker på stridskjøretøyer, i Kosovo i 1999.

Epokeskifte

Omstillingen i Forsvaret, som foregår ikke bare i Norge men i alle NATO-land og i de fleste land med økonomisk bæreevne, og som internasjonalt betegnes med det mer dekkende begrepet "transformasjon", fremstilles ofte som en konsekvens av den kalde krigens opphør. Dette er riktig bare i den forstand at behovet for et invasjonsforsvar for en eksistenskrig som kunne inntreffe med forholdsvis kort varsel bortfalt. Men transformasjonen er i hovedsak en konsekvens av det vi kan kalle overgangen fra industrialderen til informasjonsalderen. Dette er et epokeskifte som er minst like gjennomgripende som den industrielle revolusjon, og det foregår over et mye kortere tidsrom. I tett vekselvirkning med globaliseringen foregår det nesten samtidig over store deler av verden. Transformasjonen av de væpnede styrker er teknologidrevet og for NATOs del ville den ha kommet selv om den kalde krigen hadde fortsatt. For Norges del, med et fortsatt behov for et invasjonsforsvar på den utsatte nordflanken, ville transformasjonens omkostninger i såfall ha skapt nærmest uoverstigelige problemer.

Transformasjonen er irreversibel. Og det er en misforståelse når enkelte aktører i norsk forsvarsdebatt mener at vi kan velge

en ”moderat” innføring av ny teknologi. Det ville sette oss utenfor i løpet av forholdsvis kort tid.

Vi står foreløpig bare ved transformasjonens begynnelse. Nye og meget fremmedartede teknologier vil bli utviklet i tiårene som kommer. Det er tidskritisk å erkjenne at nettverkskrigen i aksellererende grad vil måtte revolusjonere krigens rett og gi sivile en beskyttelse vi for noen år siden knapt kunne drømme om. Det er nødvendig å ta initiativet til det store arbeidet som må nedlegges for at internasjonale rettsregler skal gjøre det mulig å avkreve parter som fører moderne krig den foreliggende elektroniske dokumentasjon på hvert enkelt mål som angripes.

Ingen debatt

Her i Norge har vi dessuten hittil forholdt oss passive til den beskyttelse slike rettsregler kan gi norske styrker i internasjonal tjeneste, både med tanke på nasjonal kritikk og internasjonale reaksjoner. Internt arbeider Forsvaret som kjent intenst med sine Rules of Engagement (RoE), med andre ord handlingsregler for strid, der nettopp dokumentasjonen fra teknologien som finner og klassifiserer målene utnyttes til også å samle informasjon om risikoen for å ramme uskyldige, kriteriene for valg av våpentype, og til å vurdere det avgjørende spørsmålet om det skal skytes eller ikke skytes. Forsvaret har også sin etikkdebatt, selv om den snart bør bli betydelig mer praktisk innrettet.

Men Forsvaret kommuniserer lite eller intet utad. Slik er det også i de fleste andre land, og dermed er problemstillingene ikke kommet ut - og inn i arbeidet med internasjonal rett. År er tapt, i en prosess som nok forlengst burde gått for fullt fordi hvert liv som kan reddes teller.

Den enkelte fotsoldat

Et enkelt eksempel, kanskje det aller enkleste av alle, kan belyse hvilken rivende utvikling som ligger og venter på å få sin parallell innen den rettslige utvikling. I år 2000 kostet en amerikansk fotsoldats komplette personlige utrustning 7.000 dollar. I 2006 koster den 26.000 dollar, og det slutter ikke her. Det meste av økningen skyldes at soldaten tilføres teknologi som setter ham eller henne i stand til ikke bare å se, klassifisere og beskyte mål, men til å sende kontinuerlig sitt personlige situasjonsbilde til kamerater og til troppsjefens bærbare pc, og selv å motta slik informasjon på en liten terminal som han eller hun ofte vil ha festet på den ene underarmen.

Kjernen i denne informasjonen vil ofte komme direkte fra siktet på soldatens gevær, fordi dette siktet i økende grad vil være en avansert digital og nettverksintegrert sensor. Soldaten vil snakke med kamerater, lagfører og troppsjef på en liten og lett personlig radio. Soldatens nøyaktige posisjon og bevegelser hit og dit vil inngå i det samlede situasjonsbilde, og hans eller hennes bilde og det samlede bildet kan kommuniseres oppover langs kommandokjeden, i sann tid (uten tidsforsinkelse) eller nær sann tid, gjerne like til krigshovedkvarteret eller for den saks skyld til Det hvite hus.

Amerikanerne ligger bare litt i forkant av den internasjonale utviklingen. Forutsetningene er tilstede for at kommunikasjonen kan gå direkte fra geværene i en avsides landsby og til nasjonale og internasjonale rettsinstanser. Dette kan bli virkelighet i overskuelig fremtid, såfremt de nødvendige initiativer blir tatt.

Internasjonal rettsorden

Et viktig spørsmål blir selvsagt om land som USA og Israel, og en lang rekke andre land, vil være villige til å ratifisere avtaler som utnytter den digitale revolusjonen til å håndheve en slik fremtidens internasjonale rettsorden.

Det demokratiske Israel, med sine historisk betingede og ikke aldeles ubegrunnede forestillinger om at ”alle” er mot dem, vil stå overfor en etisk utfordring av fundamental betydning hvis landet blir konfrontert med en slik utvikling. USA, med sin motvilje mot at amerikanske soldater skal kunne stilles for internasjonale rettsinstanser ved mistanke om krigsforbrytelser, vil stå overfor en realpolitisk utfordring.

Norske valg

For Norges del er det et spørsmål om det i fremtiden bør bli en hovedlinje å delta i internasjonale operasjoner sammen med land som er i takt med oss og holder samme

B
NORGE
P.P.
Returadresse:
Den Norske Atlanterhavskomité
Fr. Nansens pl. 6
0160 Oslo

kurs i denne utviklingen. Dette er som nevnt også nødvendig for å sikre at våre soldater beskyttes mot mistanker og eventuelle sanksjoner basert på et akterutseilt grunnlag. Dette gjelder også risikoen for eventuelle sanksjoner på religiøst, ideologisk eller politisk grunnlag fra aktører som er uenige i operasjonen og dens målsettinger. Jo mer dokumentasjon som kan legges frem innen rettslig ordnede former ved mistanker, anklager eller rykter, desto større trygghet vil vi kunne generere for oss selv og de unge nordmenn som tar risikoen og ansvaret ved å reise ut.

Utviklingen og valg av nære samarbeidspartnere vil måtte prege forsvarsplanleggingen. Dette gjelder ikke minst valg av nye kampfly. Norge bør velge en flytype vi kan drifte sammen med våre fremtidige nærmeste partnere med tanke på internasjonale operasjoner.

Land og bevegelser utenfor

Iran er et eksempel på en teknologisk utviklet nasjon som har potensialet til å slutte seg til en internasjonal utvikling, men som følger en religiøs, ideologisk og politisk linje som sannsynliggjør motforestillinger. Irans holdning til den digitale tidsalders krigens rett vil ventelig være den samme som til det internasjonale regimet for inspeksjon av kjernefysiske anlegg, slik landets holdning vil utvikle seg - og kanskje svinge frem og tilbake - på dette feltet.

Hizbollah styres teknologisk sett hovedsakelig av Iran. Hizbollahs eliteavdelinger er per i dag teknologisk nesten like avanserte som lette israelske avdelinger, bortsett fra når det gjelder radiosamband. Her bruker Hizbollah for en stor del walkie-talkie, satelittelefon og mobiltelefon, og avlytting av dette sambandet inngår forøvrig i den israelske elektroniske dokumentasjonen som brukes i israelsk bombing og beskytning og som kunne ha vært brukt av internasjonale rettsinstanser. Hizbollahs holdning til internasjonal rett vil være under sterk iransk innflytelse. Avstanden er meget lang fra beskytningen av israelske byer med ballistiske raketter og til deltagelse i fremtidens rettsorden for krig.

Å inkludere al Qaeda, den irakske al-Mahdihæren og andre fundamentalistiske bevegelser i en digitalt basert krigens rett er utenfor rekkevidde. Hamas kan muligens utvikle seg til en interessant tilfelle, selv om holdningen til selvmordsbombing synes å stå massivt og varig i veien. Avhengig av Israels holdning vil fremtidens krigens rett dermed kunne komme til å synliggjøre et skille med betydelige ringvirkninger.

FN, EU og NATO

FN peker seg ut som en sentral aktør i arbeidet med å bringe krigens rett opp på nivå med den teknologiske revolusjonen. Men hittil er ingen tiltak truffet og FN har heller ingen nevneverdig ekspertise på nettverkbasert krigføring. I likhet med FN har EU liten eller ingen relevant flernasjonal kompetanse eller kapasitet.

NATO har imidlertid ekspertisen i sine staber og dessuten mye relevant teknologi i fellesallierte overvåkingssystemer, eksisterende og planlagte. Fellesallierte NATO-systemer som AWACS og det planlagte fly- og UAV-baserte AGS (Allied Ground Surveillance) bakkeovervåkingssystemet vil kunne utnyttes til å fylle huller og avsløre forsøk på forfalskning av data. Alliansen vil derfor forholdsvis raskt kunne ta en ledelse i arbeidet med å utnytte informasjonsalderens enorme muligheter. Spesielt regionalt er det derfor innen rekkevidde i løpet av overskuelig tid å bygge opp et regime der legalt krigførende parter pålegges å stille til disposisjon elektronisk dokumentasjon, og der NATO dessuten har apparat og kompetanse til å samle slik informasjon hos legalt krigførende parter som selv mangler slik evne og som ønsker assistanse, og fra parter som stiller seg utenfor - da mot deres vilje. Dette er et av mange eksempler på at NATO ikke trenger å ha mistet sin betydning til EU.

Hegland trykkeri a.s

Om Kortinfo fra DNAK

I denne publikasjonsserien utgir DNAK tekster for å fange opp aktuelle temaer i kortfattet form. Hovedvekten av temaene vil ligge på forsvars- og utenrikspolitikk i det atlantiske området.

Redaktør: Marit Rye Ramberg
ISSN: 1502-6361

DEN NORSKE ATLANTERHAVS KOMITE
THE NORWEGIAN ATLANTIC COMMITTEE